

SİBER MAĞDURİYET: KAVRAMSAL BİR ÇALIŞMA

Mustafa KARACA¹

Tuğba MUTLU²

Gamze GENCER³

Özet

Bilişim teknolojilerinin hızla gelişmesiyle birlikte yeni iletişim biçimleri ortaya çıkmış ve etkileşim şekilleri de değişime uğramıştır. Tamamı ile kullanıcıya yeni bir dünya sunan bilgi ve teknolojileri, bireylere hızlı bir biçimde istediği bilgiye ulaşma imkânı tanırken yüz yüze iletişimin yerini ise çevrimiçi ortamlar almıştır. İletişim çağı olarak adlandırılan bu yüzyılda, internet insanların hayatının her alanında nüfuz ederken aynı zamanda bazı dezavantajları da beraberinde getirmektedir. Bunlardan biri yeni sanal dünyanın denetiminin zor olması olarak değerlendirilmektedir. Denetimsiz ve kimliksiz bir sanal ortam sunan internet ortamında kullanıcılar suç işlemeye ve suça maruz kalmaya başlamışlardır. Bu durumda siber mağduriyetin ve siber mağdurların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Öyle ki her geçen gün internet ortamında tehdit, taciz ve hakaret gibi davranışların artış gösterdiği ve siber mağdurların çoğaldığı görülmektedir. Siber mağduriyet, internet ve akıllı cihazların toplumsal ve bireysel yaşam alanlarında kullanımının yoğun hale gelmesiyle birlikte küresel bir sorun haline gelmiştir. Siber mağduriyet, bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanarak tehdit, taciz, hakaret gibi davranışlarda bulunan zorbanın mağduru fiziksel ve ruhsal olarak rahatsız etmesi ve bunun sonucunda mağdurun yaşamını olumsuz etkilemesi olarak tanımlanmaktadır. Siber mağdur ise bu sorunlu davranışlara maruz kalan kimse olarak ifade edilmektedir. Bu kapsamda Türkçe literatürde nispeten yeni olan ancak modern çağın küresel anlamda yükselen tehdidi olan bu kavramı daha derinlemesine tanımlamak amacıyla, siber mağduriyet üzerine değerlendirmelerde bulunulmuştur. Çalışma kavramsal olarak ele alınmış ve literatüre tanımlayıcı katkı sunulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Siber Mağduriyet, Zorbalık, Siber, Mağduriyet, Teknoloji

CYBER VICTIMIZATION: A CONCEPTUAL STUDY

Abstract

With the rapid development of information technologies, new forms of communication have emerged and the forms of interaction have also changed. Information and technologies, which offer a completely new world to its users, allow individuals to quickly access the information they want, and online environments have replaced face-to-face communication. In this century, which is called the age of communication, while the internet penetrates all areas of people's lives, it also brings some disadvantages. One of them is considered to be difficult to control the new virtual world. In the internet environment, which offers an uncontrolled and anonymous virtual environment, users have started to be exposed to crime and crime. In this case, it has led to the emergence of cyber victimization and cyber victims. So much so that it is seen that behaviors such as threats, harassment and insults increase and cyber victims are increasing day by day. Cyber victimization has become a global problem with the increasing use of internet and smart devices in social and individual life areas. Cyber victimization is defined as the physical and mental disturbance of the victim by using information and communication technologies, such as threats, harassment, and insults, and as a result, negatively affecting the life of the victim. Cyber victim is defined as the person exposed to these problematic behaviors. In this context, evaluations have been made on cyber victimization in order to define this concept, which is relatively new in the Turkish literature but which is the globally rising threat of the modern age, in more depth. The study has been discussed conceptually and a descriptive contribution has been made to the literature.

Key Words: Cyber Victimization, Bullying, Cyber, Victimization, Technology

¹ Doç. Dr., Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, mustafa_karaca@anadolu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-8204-6154.

² Yüksek Lisans Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, tugba.mutlu2@ogr.sakarya.edu.tr.

³ Yüksek Lisans Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, gamze_gencer@hotmail.com

Giriş

Teknolojinin hızla gelişmesiyle insanların yaşam şekilleriyle birlikte davranışları da değişmeye başlamıştır. İnsanların tüketim alışkanlıkları, alışveriş biçimleri, arkadaşlık ilişkileri, evlilikleri dahi bu gelişimden etkilenmektedir (Yaman ve Peker, 2012:820). Bilişim teknolojilerinin zirvesini yaşadığı bu yüzyılda, internet, cep telefonu gibi araçlar insanların yaşamında önemli bir yere sahip olmakla birlikte insanların bilgiye ulaşmasını, saklamasını ve paylaşmasını oldukça kolay hale getirmesinden dolayı her geçen gün kullanıcı sayısı artmaktadır (Ektiricioğlu, Arslantaş ve Yüksel, 2020:53). Bilişim teknolojilerinin hayatımıza olumlu katkıları yanı sıra birçok olumsuz durumu da beraberinde getirmektedir. Bu olumsuz durumlara zorbalığın mağdurları kızdırma, rahatsız etme, siber dolandırıcılık, sexting, iftira, yayma, kandırma, ve bireyleri taciz etmeleri örnek olarak verilebilmektedir (Güler ve Eroğlu, 2015:119). Birey bu dönemde teknoloji ile iç içe geçen bir yaşam şeklini benimsemektedir. Teknoloji ile yaşamayı öğrenen birey, teknoloji sayesinde dünyayı anlamaya başlamakta, kendini ifade edebilmekte ve çevresi ile iletişim kurabilmektedir (Çiftçi, 2018:1537). Bu gelişmeler doğrultusunda bilgi ve iletişim teknolojileri hayatın her alanında yenilikler ve kolaylıklar sağlayarak hayatımızın vazgeçilmez bir parçası olmuştur (Akçay, 2013: 59). Karşı koyulamaz derecede ilerleyen teknoloji, akıllı cep telefonlarını dünyası olarak gören genç bireyler yetiştirmektedir. Ancak bilgi ve iletişim teknolojilerinin getirdiği yeniliklerin denetiminin olmaması bir dezavantaj olarak karşımıza çıkmaktadır (Baker ve Kavşut, 2007:32). Bu denetimsizliğin ve hukuki boşluğun sonucunda siber zorbalarla karşı karşıya kalan siber mağdurlar ortaya çıkmaya başlamıştır. İnternet daha geniş anlamıyla bilgi ve iletişim teknolojileri özellikle gençler arasında dosya alışverişi, fotoğraf, eğlenme, mesajlaşma, oyun oynama gibi amaçlar ile yaygın bir biçimde kullanılmaya başlanmıştır (Vural ve Bat, 2010: 3349). Bununla birlikte siber mağdurlar ve siber zorbalık ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu sorunlu davranışın nedeni ise bireylerin bilgi ve iletişim teknolojilerini problemleri kullanmalarından kaynaklanmaktadır. Problemleri internet kullanımı ise kişinin interneti sosyal ve psikolojik yaşamında zorluk yaratacak derecede yoğun kullanımı ve kontrol altına alınamaması sonucu ortaya çıkan bir psikiyatrik sorun olarak ifade edilmektedir (Beard ve Wolf, 2001:379).

Bir iletişim aracı olarak sosyal medyanın kullanıcılarına birçok imkân sunmasıyla birlikte yeni arkadaşlar bulma, çevre edinme, iş bulma, sosyal ilişkiler kurmada bu teknolojik araçlardan yararlanılmaya başlanmıştır (Aydın, 2016:375). Bu doğrultuda sosyal medya kullanımının giderek arttığını ve bir yaşam biçimi haline geldiğini söylemek mümkün olmaktadır (Tasner, 2011:51). Ancak insanların etkin olduğu bir sistemde bunu avantaj olarak kullananların yanı sıra dezavantaj olarak kullananlar da olmaktadır. Kişisel verilerin güvenliği olmamakla birlikte bu ortamda bilgi takibi ve kontrolü yapmak oldukça zor olup paylaşılan verilerin hızlı yayılması nedeni ile engellenmesi pek mümkün olmamaktadır (Taş, 2014:67). Tüm bunların sonucunda bilgi ve iletişim teknolojilerinin problemleri kullanımı siber zorbalığın ortaya çıkmasına neden olmuştur. Kowalski ve Limber (2007) siber zorbalığı; bir sohbet tabanlı web ortamında, gizli çağrılar, virüslü mesajlar, rahatsız edici, hakaret ve tehdit içeren görsel, metin ve içerikler yoluyla gerçekleştirilen zorbalık olarak ifade etmektedir. Siber zorbalık internet ortamında kullanıcıları çeşitli yollar ile mağdur etmektedir. Siber mağdurlar psikolojik, sosyal, fiziksel ve akademik olmak üzere çeşitli alanlarda zorbalıktan etkilenmektedir (Tanrıku, 2018:78). Sosyal ilişkiler kurmada güçlük çekmeye başlayan birey, asosyalleşme, içe kapanma ve depresyonla birlikte bu sürecin sonunda intihara dahi

teşebbüs etmektedir. Tüm bunlara dayanarak sosyal medyada yaşanan gelişmelerin geleneksel zorbalık ve mağduriyet kavramlarının dışında nispeten yeni olan siber zorbalık ve siber mağduriyet kavramlarının ortaya çıkmasına neden olduğu ortaya çıkmaktadır.

Günümüzde Büyük Bir Sorun: Siber Mağduriyet

İletişim teknolojilerinin gelişmesi ve bu teknolojileri insanların kötü amaçlı kullanması ile birlikte geleneksel zorbalıklar siber zorbalara dönüşmüş ve bireylere siber mobbing uygulamalarının sonucunda siber mağduriyetler yaşanmaya başlamıştır (Polat ve Bayraktar, 2016:116). Siber mağduriyet; birey ya da grubun, özel ya da tüzel bir kişinin sanal ortamda rahatsız edilmesi ve bunun sonucunda maddi ve manevi olarak zarar görerek mağdur durumuna düşmesi olarak ifade edilmektedir (Arıca, Kınay ve Tanrıku, 2012:2). Bu kavram, siber zorbalıkların ortaya çıkması ile görülmeye başlanmıştır. Bireylerin internet ortamı aracılığı ile kurduğu ilişkilerde, siber zorbalıkla karşılaşma ihtimali oldukça yüksektir (Dikmen ve Tuncer, 2017: 677). Yapılan çalışmalar incelendiğinde siber mağdurların sayısının her geçen gün arttığı görülmektedir. Zorbalık konusunda ilk bilimsel çalışmalar Olweus tarafından yapıldığı bilinmekte ve günümüzde halen zorbalık ile ilgili çalışmalar devam etmektedir (Gökler, 2009:514). Olweus (1993) ile başlayan ve bu zamana kadar zorbalık ile ilgili yapılan çalışmalarda dengesiz bir güç ve sürekli tekrar eden davranışlar ele alınmaktadır. Siber zorbalığa ise teknolojinin kullanımının eşitsiz bir güç ortaya çıkarttığına göstergesi olarak günümüzde sıkça rastlanmaktadır. Hinduja ve Patchin (2011), siber zorbalığı teknolojik araçlar kullanılarak bireylere zarar vermek için tekrarlanan davranışlar olarak ifade etmektedir. Bir diğer tanıma göre siber zorbalık iletişim teknolojileri kullanılarak bir kişi, grup, özel veya tüzel bir kişiliğe zarar vermek amacıyla gerçekleştirilen davranışlar bütünüdür (Arıca, Kınay ve Tanrıku 2012:4). Siber zorbalıklar, kurban seçtikleri kişilere diğer bir ifade ile siber mağdura zarar vermek için çeşitli yollar kullanmaktadır. Bu bağlamda siber zorbalık, bireyin görüntülerini çoğunlukla haberi olmadan çekmek ve bu görüntüleri bireyin izni olmadan sosyal medya hesaplarından yaymak, çevrim içi ortamlardan hakaret, şiddet ve taciz içerikli mesajlar göndermek ve kurban seçilen kişi ile ilgili kötü içerikli web siteleri kurmak, cinsel taciz gibi zorba davranışları kapsamaktadır (Baştürk Akça, Sayımer, Salı ve Ergün Başak, 2014:18). Bunun dışında siber zorbalık kişiyi rahatsız etme, iftira atma, tehdit etme, başka bir kimliğe bürünme, ifşa etme gibi farklı biçimlerde de ortaya çıkmaktadır.

Siber zorbalık, internet ortamında sosyal medya ağlarına fotoğraf ve video yüklemek, çevrimiçi ortamlarda mesajlar ile rahatsız etmek, e-posta, sms ya da rahatsız edici telefon aramaları ile yapılmaktadır (Çakmak ve Aktan, 2015:163). Bu sorunlu davranışlara maruz bırakılan kişi de siber mağdur olarak ifade edilmektedir (Akca ve Sayımer, 2017:10) Bu mağduriyetin önüne geçmek için insanların güvenli internet kullanmayı öğrenmesinin önemi oldukça büyük bir paya sahiptir. Problemler internet kullanımının sonucunda insanlar, ruhsal ve fiziksel açıdan zarar görerek siber zorbalığa maruz kalmakta bunun sonucunda ise kurbanlar, kısa veya uzun dönemli psikolojik ve sosyal sorunlar yaşayabilmektedir (Çiftçi,2018: 888). Campbell (2005), siber zorbalığın taşıdığı farklı belirli özelliklerden ötürü geleneksel zorbalığa nazaran kurbanda daha fazla psikolojik soruna yol açtığını ifade etmektedir. Siber zorbalık neticesinde mağdurlar, sosyal ilişkiler kurmakta zorlanma, korku, içe kapanma, çaresizlik, öfke, üzüntü gibi duygular yaşamakta ve öz saygısını yitirmekte akademik ve sosyal yaşamlarında başarısızlık ve mutsuzluk

yaşamaktadır (Kestel ve Akbıyık, 2016:845). Zorbalık neticesinde depresyona giren mağdur ailesi ve arkadaşlarıyla problem yaşamakta, çevresiyle iletişimi keserek kendini yalnız hissetmeye başlamakta ve kendine zarar vermektedir. Siber zorbalık mağdura karşı yapılmış etik (çoğu zaman hukuk) dışı bir davranıştır. Bireye ait verilerin kötüye kullanılması ve bireyin özel alanının ihlali ile mahremiyete saygı duyulması hakkı elinden alınmaktadır (Çiftçi, 2018:1541).

Korkmaz (2016) siber mağduriyet ile ilgili yaptığı bir araştırmada, kız öğrencilerin daha çok siber zorbalığa kalarak mağdur olduklarını belirtmiştir. Semerci (2017) ise siber zorbalık ile ilgili çalışmasının bir sonucu olarak siber zorba ve siber mağdur olmanın gün içerisindeki internet kullanımı süresi açısından önemli bir fark olmadığını belirtmiştir. Çetin ve arkadaşlarının (2010) çalışmasında ise kız öğrencilerde internet bağımlılığının artmasıyla siber zorba olma durumunun paralel olarak ilerlediği tespit edilmiştir. Siber zorbalık eylemleri hem zorba hem de mağdur açısından oldukça büyük sorunlara neden olmaktadır. Siber zorbalık eylemlerini gerçekleştiren kişiye siber zorba, bu eylemler sonucunda kurban seçilerek mağdur edilen kişiye ise siber mağdur denilmektedir. Siber zorbalık günlük yaşamda fiziki zorbalık ile benzerlik göstermektedir (Baker ve Kavşut, 2007: 33). Ancak internet teknolojilerinin hızla ilerlemesi ile bireylere karşı yapılan tehdit, baskı, taciz davranışları internet ortamında yapılmaya başlamıştır. Siber zorba internet ortamında bireye zarar verici davranışlarda bulunmaktadır. Siber zorbalılar e-mail yoluyla, çevrimiçi ortamlarda mesajlar göndererek ve/veya rahatsız edici fotoğrafları sosyal hesaplarda paylaşarak zorba eylemlerini gerçekleştirmektedirler (Tamer ve Vatanarttıran, 2014:3). Siber zorbalık davranışı bir suç sayılmakta ve zorbaya bu eyleminden dolayı cezai yaptırım uygulanmaktadır (Çiftçi, 2018: 887). Siber zorba tarafından kırıcı mesajlar, lakap takma, küçük düşürme gibi davranışlarla mağdur olan birey ise davranış bozuklukları, içe kapanma, depresyon, sosyal kaygı ve en ciddi olanı ise intihar olan ağır psikolojik sorunlar yaşamaktadır (Mason, 2008:328). Siber zorbaların kullandığı yöntemler, bilgi ve iletişim teknolojileri aracılığı ile mağduru rahatsız edici, küçük düşürücü mesajlar göndermek, geniş bir hedef kitlenin mağdurun kişisel bilgilerini ve görüntülerinin herkese açık şekilde göstermek, mağdurun şahsına yönelik ağır ithamlar içeren mesajlar göndermek olarak da açıklanmaktadır (Çivilidağ ve Cooper, 2013:500).

Siber zorbalılar geleneksel zorbalılar gibi fiziki bir güce sahip olmak zorunda değildir. Siber zorbalığı fiziksel ya da diğer adıyla geleneksel zorbalıktan ayıran özellikler zorbanın kimliğinin gizli kalması, fiziksel olarak bir gücün kullanılmaması, kurbanın yakınında olmak zorunda olmaması gibi faktörlerdir (Aslan ve Doğan, 2017:96). Geleneksel zorbalılar itme, vurma, kavga gibi eylemlere eğilimli iken siber zorbalılar bireyi teknolojik araçlar ile rahatsız etmektedir. Fiziki zorbalık anlık olarak gerçekleşirken siber zorbalık günün her saati çeşitli iletişim araçları kullanılarak gerçekleştirilmektedir. Siber zorbalıkta kurban ve zorba arasındaki ilişki yüz yüze olmamasına karşın, saldırıya uğrayan taraf psikolojik anlamda zarar görmektedir (Baker ve Kavşut, 2007:33). Sanal ortamda siber zorba tarafından rahatsız edilen kişiye kurban, kurbanı eziyet eden kişi ise siber zorba olarak adlandırılmakta, bazen kişi hem zorba hem kurban rolünde de olabilmektedir (Aksaray, 2011:409). Araştırmalar, siber mağduriyetin bireylerin hayatlarını olumsuz yönde ciddi bir şekilde etkilediğini göstermektedir (Güler ve Eroğlu, 2015:119). Gençler zorba davranışları daha sık şekilde göstermektedir (Peker, Eroğlu ve Çitemel, 2012:207). Gençler arasında siber zorbalığın yaygın olmasının sebebi, gençlerin zorbalığı eğlence amaçlı kullanması, zorbanın anonim olması ya da

farklı bir kimliğe bürünmesi, zorbalığı intikam için bir araç olarak görmesi, tehdit ve taciz içerikli mesajlar gönderebilme, mağdur ile yüz yüze iletişim süreci olmadığından empati duygusu geliştirememesi, sanal ortamda bireyi rahatsız ederek mağdur olmasından haz alma ve kontrol etme davranışları olarak ifade edilmektedir (Dilmaç, 2009:1295). Ancak zorbalık karşısında birey etkilenerek duygusal, sosyal ve psikolojik açıdan zarar görmektedir (Şahin, Sarı, Özer ve Er, 2010:258) .

Sanal ortamda gerçekleşen bir şiddet türü olan siber zorbalık sürecinde, zorba kimliğini mağdurdan saklayabilmekte ya da farklı bir kimliğe bürünebilmektedir (Öztuna, 2018:32). Bu süreçte zorbanın kimliğinin gizli kalması ve bulunamaması, davranışlarını sürdürmesi, mağdurun bu süreçten etkilenimi ve ortaya çıkan psikolojik sorunlar mağdurun yaşamını ağır şekilde etkilemektedir. Bu bağlamda internet kullanım alışkanlıkları, kullanılan sosyal medya platformları zorbalık ve mağdur olma açısından dikkat edilmesi gereken değişkenler olarak ortaya çıkmaktadır. İnternet aracılığı ile erişilen sosyal medya platformları ya da web siteleri siber zorbalığa maruz kalma ve bunun sonucunda mağdur olma riskini barındırmaktadır (Aslan ve Doğan, 2017:103).

Bir davranışın siber zorbalık davranışı olabilmesi için bazı şartlar bulunmaktadır. Yaman ve arkadaşları (2010), siber zorbalık davranışı zorba tarafından cep telefonu, bilgisayar gibi teknolojik araçlar kullanılarak yapılması ve bazı şartları sağlaması gerektiğini ifade etmektedir. Bu şartlar aşağıdaki gibi sıralanmaktadır:

- **Süreklilik:** Zorbanın zorbalık davranışını sürekli göstermesi.
- **Planlılık:** Zorbalık davranışını önceden planlamak.
- **Acı Çektirme:** Zorbanın kişiye zarar vererek acı çektirmeye çalışması.

Zorbalık davranışlarına yurt dışından sonra Türkiye’de sık sık rastlanılmaya başlanmıştır. Siber zorbalık konusunda öncü çalışmalardan biri Erdur-Baker ve Kavşut (2007) ’a ait bir çalışmadır. Erdur-Baker ve Kavşut (2007) araştırma sonucunda 14-19 yaş aralığında teknolojiyi iyi şekilde kullanan dört öğrenciden birinin siber zorba olduğunu, üç öğrenciden birinin de siber mağdur olduğunu ifade etmiştir. Çetin, Peker ve Eroğlu 2010 yılında yaptığı bir çalışmada kız öğrencilerde internet bağımlılığının artması ile siber zorba olma olasılığının artmasının birbirine paralel olarak ilerlediğini ifade etmişlerdir. Bayram ve Saylı (2011) yaptıkları çalışmada erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre daha fazla siber zorbalık uyguladıklarını ifade etmiştir. Yaman ve arkadaşlarının (2013) yaptığı bir çalışmada ise cinsiyet ve farklı sosyoekonomik düzeyler açısından yapılan değerlendirmelerde siber zorba olma ve siber mağduriyete maruz kalma durumlarında fark bulunmadığı belirtilmiştir. Yurtdışında yapılan farklı bir çalışmada ise lisede öğrenim gören öğrencilerin karşılaştıkları zorbalık türleri, bir sınıf arkadaşını çevrimiçi bir gruptan çıkarmak, arkadaşı hakkında dedikodu çıkartmak veya iftira atmak, bu durumu sosyal hesaplarından yayınlamak, mağduru rahatsız edecek arama ve mesajlar gerçekleştirmek, kişinin kimliğine bürünmek, kişiyi istemediği görüntüleri kullanarak mağdur etmek, kötü duruma düşürmek olduğu belirtilmiştir. Türkiye’de yapılan çalışmalarda ortaya çıkan çeşitli siber zorbalık türleri ise özel numaradan rahatsız etmek, cinsel içerikli telefon konuşmaları, tehdit ya da hakaret içeren mesajlar yollamak, mağdurun çevrimiçi ortamlardan atılmasını sağlamak, e-mail adresini ele geçirmek ve virüslü mesaj ve içerikler göndermek olarak ifade edilmektedir (Altundağ, 2016:17).

Siber Zorbaların Sergilediği Davranışlar

Willard'a (2007) göre siber zorbalık türü olarak ele alınabilecek pek çok davranış bulunmaktadır. Siber zorbalık olarak kabul edilen bu davranışlar aşağıdaki gibi sınıflandırılmaktadır:

- **Kızdırma (Flaming)** : Bireyi aşağılayıcı, tehdit ve şiddet içeren mesajların başkalarının da görebileceği çevrimiçi ortamlarda paylaşılmasıdır.
- **Rahatsız Etme (Harassment)** : Saldırganca ve sık tekrarlanan bir şekilde mağdura özel ve başkalarının göremeyeceği mesajların gönderilmesidir.
- **İftira (Denigration)**: Bir kişi hakkında yapılan ve kişinin saygınlığına zarar veren, doğru olmayan bilgilerin yayılması, dedikodu yapılması, başkalarına yollanması ya da başkalarının da görebilmesi için paylaşımına açılmasıdır.
- **Farklı Bir Kimliğe Bürünme (Impersonation)** : Bireyi mağdur etmek amacı ile zarar verecek içerikteki mesajları, zorbanın o kişinin kimliğine bürünerek paylaşmasıdır.
- **Dağıtma Ve Aldatma**: Bir kişi hakkındaki şahsi bilgilerin, görüntülerin, videoların internet ortamında başkaları tarafından ulaşılabilir biçimde dağıtılmasıdır.
- **Dışlama (Exclusion)** : Kişinin mağdur olma sonucunda kasıtlı bir biçimde çevrimiçi ya da farklı nitelikteki gruplardan ve sosyal medya platformlarından dışlanmasını ifade etmektedir.
- **Sexting**: Sahibinin izni olmadan cinsel içerikli görüntülerin sanal ortamda yayılarak kişinin mağdur edilmesidir.
- **Siber Taciz (Cyber-Stalking)**: Kişiyi zarar vermek ya da korkutmak için **sürekli** rahatsız edici, tehdit içerikli mesajların yollanmasıdır.
- **Mutlu Tokat (Happy Slapping)**: Kişiyi bir olayın içerisine sokarak veya mevcut bir saldırı görüntüsünü kaydederek, görüntüleri başkalarına yaymaktır.
- **CYBER-GROOMİNG**: Sanal ortamda ile güvene dayalı bir ilişki kurarak bireyi cinsel anlamda sömürmeye çalışmaktır.

Siber Zorbalığın Nedenleri

Siber zorbalık davranışının potansiyel nedenlerinden bazıları, intikam almak, can sıkıntısı, akran baskısı, kimliğin gizli olmasından dolayı yakalanamayacağını düşünmek, empati duygusunun gelişmemiş olması, kontrol mekanizması, kıskançlık, rahatsız etme isteği, eğlenceli bulma, psikolojik rahatsızlıklar, şiddete maruz kalma, dışlanma, haz alma, zorbalığı saygınlık olarak değerlendirmektir (Aktepe, 2013:33). Yapılan bir araştırmada ise siber zorbalık yapanların % 72' sinin birinden intikam almak ya da kendisine yapılan karşı misilleme yapmak için, % 22'sinin bunu eğlenceli bulduğu için, % 17'sinin bu davranışın birilerine zarar verdiğini düşünmedikleri için yaptıklarını, % 17 'sinin ise bunu neden yaptıklarını bilmediklerini belirtmişlerdir. Örneğin; Amerika'da yaşanan bir siber zorbalık olayında 9 yaşında bir kız çocuğu kurban seçilmiş evinde kullandığı bilgisayarından "seni öldürmeye geliyorum" gibi çeşitli tehdit içeren mesajlar almıştır.

Siber Mağdurlar Ne Yapıyor?

Günümüzde ciddi bir sorun olan siber zorbalık karşısında mağdur olan bireylerin zorbalığa karşı geliştirdikleri farklı yöntemler bulunmaktadır. Bu yöntemler; hiçbir şey yapmama, kimseye anlatmama, zorbayı davranışları konusunda uyarma, zorbalığa maruz kaldığı ortamdaki uzaklaşma, arkadaşına anlatma, zorbalığı engellemeye çalışma ve az görülen bir davranış olan aileye anlatma yöntemi tercih edilmektedir (Özer, 2014:5). Ailenin teknolojik gelişmeleri tam anlamıyla takip edememesi, cep telefonu ve bilgisayar gibi teknolojik aletlere yasak ya da sınırlama getirilmesi ve aşırı tepki verilmesinden korktuğundan dolayı kurban, zorbalığa uğradığını genellikle aile üyelerine anlatmamayı tercih etmekte ve bu durumu yakın arkadaşlarıyla paylaşmaktadır (Dikmen ve Tuncer, 2017:677). Siber zorbalığa maruz kalan ergen kişiler en çok arkadaşlarından yardım isterken en az öğretmenlerinden yardım istemektedir. Ailelerinin ise genellikle bu durumdan haberi olmamaktadır (Topçu, Erdur ve Çapa, 2008:645).

Siber Mağduriyet Ve Siber Zorbalığın Sonuçları

Siber zorbalığın ve siber mağduriyetin sonuçları cinsiyet açısından farklılık göstermektedir. Kadınlarda duygusal sorunlar temelinde iken, erkeklerde davranış bozuklukları ile ilgili bir problem olarak değerlendirilmektedir (Süslü, 2016:28). Bunun nedeni ise kültürümüzde kız cinsiyetinin daha uyumlu duygusal olarak tanımlanırken erkek cinsiyetinin daha saldırgan olarak ifade edilmesinden ve bunun normal olarak değerlendirilmesinden kaynaklanmaktadır. Siber zorbalığın mağdurlar üzerinde yalnızlık, sosyal ilişkiler kurmakta zorlanma, öfkeli davranışlar sergileme gibi etkileri vardır (Tokunaga 2011'den akt. Aktepe 2013: 34). İsrail'de yapılan bir çalışma, siber zorbalık ve mağduriyetin yalnızlık ile de ilişkili olduğunu göstermektedir. Buna göre 13-16 yaş arasında ergenlerde siber mağdur olanların daha fazla yalnızlık ifade ettikleri ve depresyon düzeylerinin daha yüksek olduğu ifade edilmektedir. Ancak siber zorbalık, çocuklar arasında, yetişkinler arasında ve farklı cinsiyetler arasında herhangi bir yaşta yaşanabilecek yaygın ve büyük bir problem olarak değerlendirilmektedir. (Karataş, 2011: 20). Serin 'in (2012) öğrenciler üzerinde yaptığı bir araştırmanın sonucu daha önce siber mağduriyet yaşamış öğrencilerin, daha önce hiç siber mağduriyet yaşamayanlara nazaran siber zorbalık davranışlarını daha sık ve kolay sergiledikleri yönündedir. Günümüzde siber zorbalık sonucu mağduriyet okullarda sıkça karşılaşılan bir sorun haline gelmesi nedeniyle yanlış internet kullanımı ve internette geçirilen sürenin önemi ergenler için oldukça büyüktür (Bingöl ve Tanrıku, 2014:4). Siber zorbalardan olumsuz davranışlara maruz kalan birey olumlu sosyal davranışlar göstermede sorun yaşamaya başlamaktadır (Summak, 2019:855). Arıcak'a (2009) göre siber zorbalık içerisinde zorba yahut kurbanda, zorbalığa maruz kalmamış olan bir kişiye göre daha sıklıkla düşmanca duygular ve psikotik gibi psikiyatrik bulgular gözlemlenmektedir. Yoğun ve problemlili internet kullanımının bir sonucu olarak kurulan sanal ilişkilerde mağduriyet yaşayan kurbanda, yalnızlık ve depresyon düzeyi artarak içine kapanmakta, yalnızlıktan ve sosyal hayata karışmaktan korkma gibi pek çok sendrom ortaya çıkmaktadır (Kestel ve Akbıyık, 2016:850). Akademik başarısızlıktan intihara kadar çok ciddi sonuçlar veren siber mağduriyet bireyde mutsuzluk, korku, aile ve çevreden soyutlanma, tedirginlik hali, öfke gibi pek çok olumsuz duyguya ve psikolojik sorunlara neden olmaktadır (Beran ve Li, 2005:269). Bu etkiler kişinin olayı kimseye paylaşmaması, siber zorbanın kimliğinin ortaya çıkmaması ile daha da artış göstermektedir. Siber zorbalığın

gerçekleştirebilmesi için zaman ve mekân kavramının öneminin olmaması ve zorbanın kimliğini kolayca gizleyebilmesi siber mağduriyetin etkisinin artmasına sebep olmaktadır (Blair, 2003:6). Alanyazın incelendiğinde siber mağduriyet ile fiziksel sağlık arasındaki ilişkiyi inceleyen az sayıda çalışma bulunduğu ortaya çıkmaktadır. Örneğin, İsveç'te ve Finlandiya'da yapılan çalışmalarda siber mağduriyet ile baş ağrısı, iştah azalması, uyku problemleri gibi psikosomatik sağlık problemleri ilişkili bulunmuştur. Akıllı cep telefonları gibi teknolojik araçların yaygınlaşması ve internete ulaşmanın kolaylaşmasıyla birlikte öğrenciler okullarda da gün içerisinde interneti iletişim kurma amacıyla yoğun biçimde kullanmaya başlamışlardır (Burnukara ve Uçanok, 2012:82). Bununla birlikte siber zorbalık olarak ifade edilen sanal şiddetin okullarda görülmeye başlanmıştır (Akbaba ve Eroğlu, 2013:107). Eğitim alanında önemli bir sorun olarak ortaya çıkan siber mağduriyetin özellikle ergen bireyler için okulun genel iklimini de olumsuz olarak etkilediğini bildiren çok sayıda çalışmalar bulunmaktadır. Hem siber zorbalık hem de mağdurlar okulda kendilerini huzursuz hissetmektedir. Ybarra ve Mitchell'in 2004 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde internet kullanıcısı olan ortaokul öğrencileri üzerinde yaptığı bir araştırmada öğrencilerin %20'sinin siber zorbalığa katıldıklarını veya tanık olduklarını, %4'ünün siber mağdur olduğu, %12'sininin zorbalık eyleminde bulunduğu, %3'ünün ise hem siber mağdur hem siber zorba olduğu ortaya çıkmıştır. Horzum ve Ayas (2011) tarafından yapılan bir diğer çalışmada, benzer biçimde sınavla öğrenci alan Anadolu, Fen ve Sosyal Bilimler liselerinde siber zorbalık ve siber mağduriyetin daha yaygın olduğu belirtilmektedir. Bu liselere devam eden öğrencilerin akademik anlamda daha başarılı olmalarının teknoloji ve bilgisayar kullanımı konusundaki yeteneklerini olumlu yönde etkilediği ifade edilmektedir. Bu çalışma, bilgisayar kullanım becerilerinin yüksekliği ile siber zorbalık ve siber mağduriyet arasında anlamlı bir ilişki olduğunu vurgulanmaktadır. Ülkemizde ise son yıllarda okullarda siber zorbalık ile ilgili yapılan çalışmalar, siber zorbalık oranlarının %7 ile %28 arasında olduğunu göstermektedir (Taylan, Aydın ve Topal, 2017:43). Siber zorbalık ile ilgili araştırmalar genellikle okul çerçevesinde ele alınsa da okul dışında da siber zorbalığın ortaya çıkmaktadır (Tokunaga, 2010:278)

SONUÇ

İnternet çağının getirmiş olduğu teknolojik kolaylıklar, bilgi ve iletişim araçlarının kullanıcılarına sunduğu sınırsız olanakların yanı sıra denetimin zayıf olması ve kimliğin gizli kalması ile birçok olumsuz sonucu ortaya çıkartmaktadır. Bu dezavantajlardan bazıları siber zorbalık ve bunun sonucunda mağdur durumuna düşmek olarak ifade edilebilmektedir. İnternetin hız, kolaylık, eğlence, gündemi takip etme, iletişim kurma gibi çeşitli avantajlarını kullanmaya başlayan birey, yeni bir dünyaya adım atmış ve interneti gündelik yaşamlarının vazgeçilmez bir parçası haline getirmiştir (Metli, 2017:9). Ancak internetin problemleri kullanılmasıyla birlikte günümüzde nispeten yeni, yaygın ve büyük bir tehdit unsuru olarak sanal ortamda siber zorbalık kavramı ortaya çıkmıştır (Arıkan, Işık, Ayaz ve Can, 2018:159). Alanyazın incelendiğinde zorbalık, okul psikolojisi ve akran zorbalığı üzerine odaklanılarak yapılan çalışmalar bugün yeni iletişim olanakları ve internet ile gelişmelerle hızlı bir yön değiştirmiştir. Geleneksel zorbalığın yerini alan siber zorbalık, çeşitli teknolojik araçlar kullanılarak sanal ortam üzerinden mağdura yapılan bir sanal şiddet türü olarak değerlendirilmektedir (Turan, 2017:33). Bu sanal şiddetin bir sonucu niteliğinde siber mağdurlar ortaya çıkmaktadır. Siber zorbalık mağdura isim takma, uygunsuz fotoğraf ve videolarını dağıtma, iftira atma, hakaret etme, dedikodu yayma, sosyal medya hesaplarını hacklemek ya da şifrelerini çalmak, spam

içeren mailler göndermek gibi saldırgan davranışlarda bulunmaktadır (Çimen, 2018:392). Bu süreçte siber mağduriyet yaşayan kurbanlar, psikolojik açıdan etkilenmektedir. Dolayısıyla ciddi bir psikolojik desteğe ihtiyaç duymaktadır (Demirtaş ve Karaca, 2018:32). Bilgi ve iletişim teknolojilerinin hızla gelişmesi ve bu teknolojilerin sağladığı kolaylıklardan dolayı sık kullanımı siber zorbalık davranışlarının da devam edeceğinin bir göstergesi niteliğinde değerlendirilmektedir (Gezgin ve Çuhadar, 2012: 99). İletişim çağı olarak adlandırdığımız dijital bağımlılığın gitgide arttığı günümüzde siber zorbalık ve mağduriyet gibi kavramlar internet temelinde küresel bir sorun haline gelmiştir. Günümüzde bireyler akıllı cep telefonu ve bilgisayar gibi teknolojik araçlara düşük maliyet ile sahip olurken internete de ucuz ve kolay erişir hale gelmişlerdir (Karaman ve Ünsal, 2017:63). Bu yaygın kullanım ve kolay ulaşılabilirlik içerisinde çocukları ve gençleri denetim altına almanın önemi ortaya çıkmaktadır. Bilgi ve iletişim teknoloji dünyasında bireyin önüne serilen avantajların bilinçsizce kullanımı, günümüzde siber zorbalık kavramının yaygın bir problem haline dönüşmesine neden olduğu düşünülmektedir. Zorbalık sonucunda birey dışlanma, korku, tedirginlik, dış dünyaya küsme gibi duygu durumları yaşamakta ve bu durum intihara teşebbüs ile sonuçlanabilmektedir (Hoff, ve Mitchell, 2009:655). Çift yönlü bir iletişim akışı içerisinde olan kişilerarası iletişimi sağlayan sosyal medya platformları da siber zorbalığın sıklıkla görüldüğü etkileşimli ortamlar olarak değerlendirilmektedir (McLoughlin ve Lee, 2007:3). Sosyal medya profillerinden kişinin bilgilerine, fotoğraf ve videolarına kolaylıkla ulaşılması ve bunun kötüye kullanılması ile kişi mağdur olmaktadır. Zorbanın mağdura sosyal medya üzerinden istediği zaman ulaşabilme imkânı ve kimliğini saklı tutabilmesi de zorbalık davranışının uzun bir süre devam edebileceğine işaret etmektedir. Zorbalık davranışının artması insanların sürekli korku ve stres içerisinde yaşamasına sebep olmaktadır. Siber zorbalık sonucu mağdur olan kişinin yaşam kalitesi düşmekte ve farklı eğilimler göstermektedir (Bayram ve Saylı, 2011: 144).

Sanal ortamda zorba kimliğini gizleyerek veya farklı bir kimliğe bürünerek çok sayıda kişiyi mağdur edebilmektedir (Yaman, Eroğlu ve Peker, 2011: 65). Aynı zamanda milyonlarca kişiyi çeşitli paylaşımlar ile zorbalığa tanık edebilmektedir. Siber zorbalığın etkileri, sonuçları ve mağdur durumuna düşmemek için nelerin yapılması gerektiği ile ilgili farkındalık çalışmaları sık bir biçimde yapılmalıdır. Bu farkındalık çalışmalarında siber zorbaların kanunen cezai bir yaptırıma maruz kaldığı ve bunun bir suç olduğu konusunda gerekli bilgilendirmelerin yapılması bu suçun önüne geçmek adına önemli bir adım olarak değerlendirilmektedir. İnternet ve sosyal medya platformlarının kanunen denetiminin zor olması, yasal anlamda düzenlemelerin eksikliği ve etik kuralların belirsizliği gibi bazı sorunlar göz ardı edilmemelidir (Aktan ve Çakmak, 2015:173). Siber zorbalık ve bunun ışığında siber mağduriyet çok yönlü küresel bir problem olarak nitelendirilmektedir. Bu probleme bir çözüm niteliğinde doğru ve bilinçli internet kullanımı ve siber güvenlik konusunda eğitimlerin verilmesi öneri olarak sunulmaktadır. Güvenli kullanım ile uygulamaların geliştirilmesi, bireylerin bilgilendirilmesi ve siber mağduriyeti önlemek amacıyla çeşitli organizasyonların gerçekleştirilmesi, kamu spotları, çeşitli platformlarda içeriklerin oluşturulması bir bilinç geliştirme açısından önem arz etmektedir. Türkiye’de bu konuda yapılacak çalışmaların da hem literatüre hem de gündelik yaşama katkı sağlaması açısından müdahale niteliğinde önleyici ve bilgilendirici bir çerçevede ilerlemesi önemli olmaktadır.

Kaynakça

- Akca, E., Sayımer, İ., Salı, J. ve Başak, B. (2014). Okulda Siber Zorbalığın Nedenleri, Türleri ve Medya Okuryazarlığı Eğitiminin Önleyici Çalışmalardaki Yeri. *Elektronik Mesleki Gelişim ve Araştırmalar Dergisi*, Cilt:2, Özel Sayı, 17-30.
- Akca, E. B. ve Sayımer, İ. (2017). Siber Zorbalık Kavramı, Türleri ve İlişkili Olduğu Faktörler: Mevcut Araştırmalar Üzerinden Bir Değerlendirme. *Online Academic Journal of Information Technology*, 8 (Özel Sayı-30), 2-20.
- Akçay, D. (2013). The Effects Of İnteraction Design in Mobile Publishing: Research On Newspaper Webpages Compality To Mobile Devices. *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Akıncı, B. ve Bat, M. (2010). Yeni Bir İletişim Ortamı Olarak Sosyal Medya: Ege Üniversitesi İletişim Fakültesine Yönelik Bir Araştırma. *Journal of Yasar University*, Cilt: 20, Sayı:5, 3348-3382.
- Aksaray, S. (2013). Siber Zorbalık. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 20, Sayı:2, 405-432.
- Aktan, E.ve Çakmak, V. (2015). Halkla İlişkiler Öğrencilerinin Sosyal Medyadaki Siber Zorbalık Duyarlılıklarını Ölçmeye İlişkin Bir Araştırma. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, Cilt:3, Sayı:2, 160-174.
- Arıca, O.T. (2009). Üniversite Öğrencilerindeki Siber Zorbalık Davranışlarının Bir Yordayıcısı Olarak Psikiyatrik Belirtiler. *Eğitim Araştırmaları*, Sayı: 34, 167-184.
- Arıca, O., Kınay, H. ve Tanrıku, T. (2012). Siber Zorbalık Ölçeğinin İlk Psikometrik Bulguları. *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı:17, 101-114.
- Arıca, O., Kınay, H. ve Tanrıku, T. (2012). Siber Zorbalık Ölçeğinin İlk Psikometrik Bulguları. *Akdeniz Eğitim Araştırmaları Dergisi*, Cilt:6, Sayı:11, 1-6.
- Arıkan, G. D., Işık, I., Ayaz, V. ve Can, I. (2018). Siber Zorbalık ve Önlenmesi. *Sanal Alem/Medya Şiddeti*, 157-187.
- Akbaba, S. ve Eroğlu, Y. (2013). İlköğretim Öğrencilerinde Siber Zorbalık ve Mağduriyetin Yordayıcıları. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt: 26, Sayı:1, 105-122 .
- Akbıyık, C. ve Kestel, M. (2016). Siber Zorbalığın Öğrencilerin Akademik, Sosyal ve Duygusal Durumları Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt:12, Sayı:3, 844-859.
- Aktan, E. ve Çakmak, V. (2015). Halkla İlişkiler Öğrencilerinin Sosyal Medyadaki Siber Zorbalık Duyarlılıklarını Ölçmeye İlişkin Bir Araştırma. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, Cilt:3, Sayı:2, 160-174.
- Aktepe, E. (2013). Ergenlerde Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet, *Yeni Symposium*. Sayı: 51, Cilt:1, 31-36.

-
- Altundağ, Y. (2016). Lise Öğrencilerinde Sanal Zorbalık ve Problemlı İnternet Kullanımı İlişkisi. *Online Journal Of Technology Addiction & Cyberbullying*, 3(1), 27-43.
- Aslan, A. ve Doğan, B. (2017). Çevrimiçi Şiddet: Bir Siber Zorbalık Alanı Olarak “Potinss” Örneği. *Marmara İletişim Dergisi*, Sayı :27, 95-119.
- Atik, G., Özmen, O. ve Kemer, G. (2012). Zorbalık ve Boyun Eğme Davranışı. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, Cilt: 45, Sayı: 1, 191- 208.
- Ayas, T. ve Horzum, M. (2012). İlköğretim Öğrencilerinin Sanal Zorba ve Mağdur Olma Durumu. *İlköğretim Online*, Cilt:11, Sayı:2, 370-378.
- Aydın, İ. E. (2016). Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Medya Kullanımları Üzerine Bir Araştırma: Anadolu Üniversitesi Örneği. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt:35, 373-386.
- Baker, Ö. ve Kavşut, F. (2007), Akran Zorbalığının Yeni Yüzü: Siber Zorbalık. *Eurasian Journal of Educational Research*, Sayı: 27, 31-42.
- Barutçu, S. ve Tomaş, M. (2013). Sürdürülebilir Sosyal Medya Pazarlaması ve Sosyal Medya Pazarlaması Etkinliğinin Ölçümü. *İnternet Uygulamaları ve Yönetimi Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 1, 5-24.
- Beard, K. W. ve Wolf, E. M. (2001). Modification İn The Proposed Diagnostic Criteria For İnternet Addiction. *CyberPsychology & Behavior*, Sayı: 4, 377-383.
- Beran,T. ve Li, Q. (2005). Cyber Harassment: A Study Of New Method For an Old Behavior, *Journal Of Educational Computing Research*, Cilt:32, Sayı:3, 265-277.
- Blair, R. J. R. (2003). Neurobiological Basis of Psychopathy. *The British Journal of Psychiatry*, Cilt:182, Sayı:1, 5-7.
- Burnukara, P. ve Uçanok, Z. (2012). Okul Ortamı ve Sanal Ortamda Meydana Gelen Akran Zorbalığı Ne Ölçüde Örtüyor. *Türk Psikoloji Dergisi*, Cilt: 27, Sayı:69, 81-96.
- Campbell, M.A. (2005). Cyber Bullying: An Old Problem İn A New Guise?. *Australian Journal of Guidance and Counselling*, Cilt:15, Sayı:1, 68-76.
- Çivilidağ, A. ve Cooper, T. (2013). Ergenlerde Siber Zorba Ve Öfkenin İncelenmesi Üzerine Bir Araştırma: Niğde İli Örneği. *The Journal of Academic Social Science Studies*, Cilt:6, Sayı:1, 497-511.
- Bayram, M. ve Saylı, N. (2011). Üniversite Öğrencileri Arasında Siber Zorbalık Davranışı. *Suç Önleme Sempozyumu Bildiri Kitapçığı*, 143-152.
- Bingöl, N. ve Tanrikulu, T. (2014). Siber Zorba Ve Mağdur Olma ile Algılanan Sosyal Destek Düzeyi Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 43, 1-8.
- Çetin, B., Akın, A. ve Eroğlu, Y. (2011). Koşullu Öz-Değer Ölçeğinin Geçerlik ve Güvenirliđi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, Cilt:8, Sayı:1, 410-426.

- Çiftçi, H. (2018). Siber Zorbalık Davranışları ve Siber Mağduriyet Düzeylerinin Karşılaştırılması. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 6, 887-897.
- Çiftçi, H. (2018). Öğrencilerin Siber Mağduriyet Düzeylerinin Karşılaştırılması. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, Cilt: 6, Sayı:2, 1536-1567.
- Çimen, İ. D. (2018). Ergenlerde Siber Zorbalık, İnternet Aile Tutumu ve Aile İşlevselliğinin Etkisi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, Cilt:19 Sayı: 4, 397-404.
- Demirtaş, Ö. ve Karaca, M. (2018). Siber Mobbing: Kavramsal Çerçeve, Öncülleri Ve Sonuçları. *International Journal Of Entrepreneurship & Management Inquiries (Emi)*, Cilt:2, Sayı:2, 20-34.
- Dikmen, M. ve Tuncer, M. (2017). Akademisyenlerin Siber Zorbalığa Yönelik Algıları ve Mücadele Etme Yöntemleri. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı: 31, 675-686.
- Dilmaç, B. (2009). Sanal Zorbalığı Yordayan Psikolojik İhtiyaçlar: Lisans Öğrencileri İçin Bir Ön Çalışma. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, Cilt:9, Sayı:3, 1291-1325.
- Dölek, N.(2002). İlk Ve Ortaöğretim Okullarındaki Öğrenciler Arasında Zorbaca Davranışların İncelenmesi Ve Zorbalığı Önleme Tutumu Geliştirilmesi Programının Etkisinin Araştırılması. *Yayınlanmamış Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi, İstanbul.*
- Ektiricioğlu, C., Arslantaş, H. ve Yüksel, R. (2020). Ergenlerde Çağın Hastalığı: Teknoloji Bağımlılığı. *Arşiv Kaynak Tarama Dergisi*, Cilt:29, Sayı:1, 51-64.
- Eroğlu, Y. ve Güler, N. (2015). Koşullu Öz-değer, Riskli İnternet Davranışları ve Siber Zorbalık/Mağduriyet Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Sakarya University Journal of Education*, Cilt: 5, Sayı:3, 118-129.
- Eroğlu, Y. ve Peker, A. (2011). Aileden ve Arkadaştan Algılanan Sosyal Destek ve Siber Mağduriyet: Yapısal Eşitlik Modeliyle Bir İnceleme. *Akademik Bakış Dergisi*, Sayı 27, 1-20.
- Gezgin, D.ve Çuhadar, C.(2012). Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Bölümü Öğrencilerinin Siber Zorbalığa İlişkin Duyarlılık Düzeylerinin İncelenmesi. *Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, Cilt:2, Sayı:2, 94-104.
- Gökler, R. (2009). Peer Bullying İn Schools. *Journal Of Human Sciences*, Cilt: 6, Sayı:2, 511-537.
- Hinduja, S. ve Patchin, W. (2011). Cyberbullying: An Exploratory Analysis Of Factors Related To Offending And Victimization. *Deviant Behavior*, Volume :29, Number:2, 129-156.
- Hoff, D. L. ve Mitchell, S. N. (2009). Cyberbullying: Causes, Effects, And Remedies. *Journal of Educational Administration*, Cilt:47, Sayı:5, 652-665.
- Karaman, G. ve Ünsal, H. (2017). Ortaokul Rehber Öğretmenleri, Bilişim Teknolojileri Öğretmenleri ve Yöneticilerinin Okullarda Yapılan Siber Zorbalık Çalışmaları Hakkındaki Görüşleri ve Siber Zorbalığın Önlenmesi Hakkındaki Önerileri. *Uşak Üniversitesi Eğitim Araştırmaları Dergisi*, Cilt:3, Sayı:2, 62-85.

-
- Kestel, M. ve Akbıyık, C. (2016). Siber Zorbalığın Öğrencilerin Akademik Sosyal ve Duygusal Durumları Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi. Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 844-859.
- Kimberly L.M. (2008). "Cyberbullying: A Preliminary Assessment for School Personnel". Psychology in the Schools, Cilt: 45, Sayı:4, 323-348.
- Korkmaz, A. (2016). Siber Zorbalık Davranışları Sergileme ve Siber Zorbalığa Maruz Kalma Durumlarının Karşılaştırılması. TRT Akademi. Cilt:1, Sayı:2, 622-639.
- Kowalski, R. M. ve S. P. Limber. (2007). Electronic Bullying Among Middle Students. Journal Of Adolescent Health, Cilt:41, Sayı:6, 22-30.
- McLoughlin, C. ve Lee, M. J. (2007). Social Software And Participatory Learning: Pedagogical Choices With Technology Affordances In The Web 2.0 Era. Ascilite Conference, 2-5 December, Singapore.
- Metli, G. (2017). Ortaokul Öğrencilerinin Siber Zorbalık, Siber Mağduriyet ve İnsani Değerleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Olweus, D. (1993). Bullying At School: What We Know And What We Can Do. Malden, MA Blacwell Publishers Ltd.
- Olweus, D. (1999). Sweden. In P. K. Smith, Y. Morita, J. Junger-Tas, D. Olweus, R. Catalano & P. Slee (Eds.), The nature of school bullying: A cross national perspective (pp. 7-27). London and New York: Routledge.
- Özer, H. (2014). Ortaokul Öğrencilerinin Siber Zorba/Siber Kurban Yaşantıları. Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı:41, 1-17 .
- Peker, A., Eroğlu, Y. ve Çitemel, N. (2012). Boyun Eğici Davranışlar ile Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Arasındaki İlişkide Cinsiyetin Aracılığının İncelenmesi. Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi. Cilt:9, Sayı:1, 206-221.
- Pekşen Süslü, D. (2016). Lise Öğrencileri Arasında Benlik Saygısı, Anne, Baba ve Yaşlılarıyla İlişkilerde Siber Zorbalık Ve Siber Mağduriyet Üzerine Bir Araştırma. (Doktora Tezi). Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Polat, Z. ve Bayraktar, S. (2016). Ergenlerde Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet ile İlişkili Değişkenlerin İncelenmesi. Mediterranean Journal of Humanities, Cilt:5, Sayı:1, 115-132.
- Semerci, A. (2017). Lise Öğrencilerinin Siber Zorbalık ve Mağduriyet Durumlarının Farklı Değişkenler Açısından İncelenmesi. Kastamonu Eğitim Dergisi, Cilt:25, Sayı:4, 1285-1300.
- Serin, H. (2012). Ergenlerde Siber Zorbalık, Siber Mağduriyet Yaşantıları ve Bu Davranışlara İlişkin Öğretmen ve Eğitim Yöneticilerinin Görüşleri. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Doktora Tezi, İstanbul.
- Solmaz, B. ve Görkemli, N. (2012). Yeni Bir İletişim Alanı Olarak Sosyal Medya Kullanımı ve Konya Kadın Dernekleri Örneği, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 28, 183-189.

- Solmaz, B., Tekin, G., Herzem, Z. ve Demir, M. (2013). İnternet ve Sosyal Medya Kullanımı Üzerine Bir Uygulama. Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi, Cilt:7, Sayı:4, 23-32.
- Summak, M. (2019). Sosyal Ağlarda Siber Mağduriyet Deneyimleri ve Sosyal Kaygı İlişkisi Üzerine Bir Araştırma. Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi, Cilt:7, Sayı:16, 851-869.
- Şahin, M., Serkan, Ö. ve Er, S. (2010). Lise Öğrencilerinin Siber Zorba Davranışlarda Bulunma ve Maruz Kalma Durumlarına İlişkin Görüşleri. SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı:21, 257-270.
- Tamer, N. ve Vatanartıran, S. (2014). Ergenlerin Teknolojik Zorbalık Algıları. Online Journal Of Technology Addiction & Cyberbullying, Cilt: 1, Sayı: 2, 1-20.
- Tanrikulu İ. (2018). Cyberbullying Prevention And İntervention Programs İn Schools: A Systematic Review. School Psychology International, 74-91.
- Taş, M. K. (2014). Pazarlama İletişiminde Sosyal Medya Kullanımı: Sigorta Pazarına Bir Uygulama (Master's Thesis). İstanbul Ticaret Üniversitesi, İstanbul.
- Taşner, M. (2011). Anında Pazarlama: Web 3.0 Pazarlama Kılavuzu, İstanbul: MediaCat Yayınları.
- Taylan, H. H., Aydın, F. ve Topal, M. (2017). Ortaokul Öğrencilerinin Sanal Zorba Olma Durumlarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi: Sakarya İli Örneği. Online Journal of Technology Addiction & Cyberbullying, Cilt:4, Sayı:1, 41-59.
- Tokunaga, R. S. (2010). Following You Home From School: A Critical Review And Synthesis Of Research On Cyberbullying Victimization. Computers in Human Behavior, Cilt:26, 277-287.
- Topçu, Ç., Erdur-Baker, Ö. ve Çapa-Aydın, Y. (2008). Examination Of Cyberbullying Experiences Among Turkish Students From Different School Types. CyberPsychology & Behavior, Cilt:11, Sayı:6, 643-648.
- Turan, S. G. (2013). Siber Akran Zorbalığı Üzerine Bir Araştırma: İstanbul Örneği. XV. Akademik Bilişim Konferansı Bildirileri, 37-44.
- Vural, Z. B. A., ve Bat, M. (2010). Yeni Bir İletişim Ortamı Olarak Sosyal Medya: Ege Üniversitesi İletişim Fakültesine Yönelik Bir Araştırma. Journal Of Yasar University, Cilt: 20, Sayı: 5, 3348-3382.
- Ybarra, M. ve Mitchell, K. (2004). Çevrimiçi Saldırgan / Hedefler, Saldırganlar ve Hedefler: İlişkili Gençlik Özelliklerinin Karşılaştırılması. Çocuk Psikolojisi ve Psikiyatrisi Dergisi, Cilt: 45, Sayı:7, 1308-1316.
- Yaman, E., Eroğlu, Y. ve Peker, A. (2010). Okul Zorbalığı ve Siber Zorbalık. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Yaman E., Eroğlu Y. ve Peker A. (2011). Başa Çıkma Stratejileriyle Okul Zorbalığı ve Siber Zorbalık. İstanbul: Kaknüs Yayınları. 56-78.

- Yaman, E., Karakülah, D. ve Dilmaç, B. (2013). İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinin Değerlerini Yordayan İki Önemli Değişken: Siber Zorbalık Eğilimleri ve Okul Kültürü Arasındaki İlişki. Değerler Eğitimi Dergisi, Cilt:11, Sayı: 26, 323-337.
- Yaman, E. ve Peker, A. (2012). Ergenlerin Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyete İlişkin Algıları. Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 3, 819 -833.
- Yiğit, M.ve Seferoğlu, S. (2017). Siber Zorbalıkla İlişkili Faktörler ve Olası Çözüm Önerileri Üzerine Bir İnceleme, Cilt:4, Sayı:2, 13-49.
- Zengin, U. (2018). Üniversite Öğrencileri Arasında Siber Mağduriyet ve Zorbalık. Pamukkale Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 2-10.
- Willard, N. (2007). Cyberbullying And Cyberthreats. U.S.A: Research Pres.